

Hvat vil samgongan við rannsóknarskipinum?

Bogi Hansen
havfrøðingur

Føroyar hava átt tvey rannsóknarskip. Jens Christian Svabo varð brúktur frá 1964 til 1981, tá Magnus Heinason varð keyptur og umbygdur til rannsóknarskip. Magnus verður framvegis brúktur; men hann er nú gamal og illa farin. Í 2008 kunngjórði landsstýrismaðurin í fiskivinnumálum tí, at vit skuldu byggja eitt nýtt rannsóknarskip, og peningur varð settur av til eitt forprojekt, sum var liðugt í 2009. Løgtingið samtykti 22.mai 2011 eina verklagslóg, at skipið skuldi byggjast og vera liðugt í 2014. 25 milliónir vórðu settar av í 2011 til at gera útbjóðingartilfar og at fyrireika byggingina.

Útbjóðingartilfarið var liðugt og handað landsstýrismanninum í fiskivinnumálum 30. mars 2012; men verandi samgonga heldur eftir øllum at døma ikki, at Landskassin skal figgja eitt nýtt rannsóknarskip. Peningur er ikki settur á figgjárlógina til tað. Eina tíð stóð ein upphædd á langtíðarløguætlanini fyri 2017; men tað skilst, at eisini hon er horvin. Tosað hevur verið um at lata onkran privatan byggja eitt nýtt skip; men einki ítøkiligt er um tað.

Tey nógvu komandi árin fara vit tí bara at hava Magnus Heinason; men hann er sum nevnt gamal. Í fjør var hann so illa farin av rusti, at hann ikki slapp at loysa, um ikki ábøtur vórðu gjørdar. Sama hevur verið í ár. Hetta hevur kostað Havstovuni næstan 4 milliónir; men Landsstýrið vildi ikki geva Havstovuni hesa upphæddina eyka. Tað mesta av peninginum mátti tí takast av rakstrinum, og kanningarnar hava verið nógv skerdar bæði í fjør og í ár.

Nú er Magnus so frægt lappaður, at hann sleppur at sigla; men nær næsta brekið visir seg, og hvussu álvarsligt tað verður, er ikki til at siga. Vónandi kann hann sigla nøkur ár aftrat, til onkur onnur loysn er funnin; men tað er ikki vist. Tað næsta brekið kann vera so kostn-

aðarmikið at umvæla, at skipið má leggjast. Tá hava vit onki rannsóknarskip í nøkur ár, til eitt nýtt er bygt, ella onkur – helst dýr og vánalig – lappaloysn er funnin. Politiska skipanin má seta sær sjálvari nakrar spurningar.

Hava vit tørv á einum rannsóknarskipi?

Tað eru altíð ymiskar meiningar um, hvørjum eitt samfelag hevur tørv á, so kanska er betri at spyrja, hvat við missa, um vit einki skip hava.

Fyrst hava vit granskingina. Tað føroyska havøkið hevur stóran týðning fyri heimshøvini og alheims veðurlag, og vit kunnu við einum føroyskum rannsóknarskipi kanna hetta økið nógv bíligari enn skip, sum mugu koma langan veg higar. Føroysk havgransking er tí vorðin viðurkend á al-tjóða støði, og vit fáa árliga milliónaupphæddir til landið úr útlenskum granskingargrunnum.

Umframt havið sjálvt kanna vit tað livandi tilfeingið, sum er í tí. Okkara havøki er vítt, djúpt og ógvuliga fjølbroytt. Í tí er ein ørgrynna av ymskum sløgum av fiski og øðrum livandi verum, sum øll eru tengd at broytingum í havinum og liva hvør av øðrum. Vit hava kannað hetta livandi tilfeingi í nógv ár; men enn er nógv eftir at gera, um vit í framtíðini vilja troyta havsins tilfeingi burðardygt.

Innan gransking er tann mest avgerandi fortreytin fólkið. Eitt varandi granskingarumhvørvi kanst tú bara byggja upp, um tú hevur eina kjarnu av granskarum, sum vilja stóðast í landinum. Tað merkir í okkara føri, at tú mást hava eina kjarnu av føroyskum granskarum. So kunnu fólk uttaneftir koma aftrat. Gransking av havinum er eitt av fáum økjum, har vit í dag hava fleiri ungar, dugnaligar føroyingar, sum hava prógvað sín granskingarførleika. Tey hava ongan trupulleika at fáa arbeiði aðrastaðni, og tað er lætt at reka tey av landinum, um tey ikki fáa arbeiðsumstøður her; men tað fer at taka áratiggju at byggja eitt umhvørvi upp av nýggjum.

Granskingin av havinum og tess livandi tilfeingi er fyrst og fremst ein iløga í framtíðina, sum kann tryggja, at vit eisini í komandi tíðum kunnu liva burðardygt við og av havinum. Fyri dagin í dag er ráðgevingin kanska meiri

umráðandi. Havstovan ger hvørt ár metingar av teimum týðningarmestu føroysku fiskastovnunum og ger saman við øðrum londum metingar av stovnum, sum ferðast gjøgnum okkara havøki. Hesar metingar eru neyðugar fyri eini skilagóðari stýring av fiskivinnuni, og tær gerast ikkiuttan eitt rannsóknarskip.

Eg veit væl, at tað eru ymiskar meiningar um fiskivinnustýring, og vit kunnu øll vera samd um, at tann ringa støðan í botnfiskastovnunum í stóran mun er av náttúruávið. Í nógv ár hevur gróðurin á Landgrunninum verið vánaligur, og tað minkar um bæði tilgongd og vøkstur hjá fiskinum. Men júst tá náttúran er korg, er neyðugt at fara væl um hana. At fiska ein stovn so harðliga, at fiskurin ikki nær at eta seg stóran, er sum at taka lombini á Jóansøku. Tað hevði eingin funnið uppá at gjørt við lomb; men tað hava vit gjørt við toska- og hýsustovnin. Yvirhvørur er lítil ivi um, at ov harðligur fiskiskapur á hesar báðar stovnar í vánaligum tíðum hevur kostað føroyska samfelagnum hundrættals milliónir; nógv meiri enn eitt nýtt rannsóknarskip kostar.

Sjálvt tey, sum eru ímóti øllum avmarkingum av fiskiskapi, mugu eisini ásanna, at hon kann gerast neyðug av heilt øðrum orsökum. Í størri og størri mun krevja fólkin í útheiminum, sum keypa fisk, at hann er fiskaður burðardygt. Tað kostar í prisi, tá vit ikki kunnu prógva, at so er. Burðardygg og skilagóð fiskivinnustýring krevur sjálvandi eisini politikarar, sum hava skil og rygg til at seta hana í verk; men skuldu vit onkuntíð fingið tilíkar politikarar, so fáa teir einki gjørtuttan ta vitan, sum eitt rannsóknarskip savnar.

Hyggja vit at teimum stóru ferðandi uppsjóvarstovnunum, svartkjafti, sild og makreli, so kunnu vit ikki stýra fiskiskapinum einsamøll. Tað gera fleiri lond í felag, og hvør vil hava sum mest til sín. Tá er umráðandi at hava góða vitan um stovnarnar. Tað, fiskifrøðingurin kann gera í millumlanda samráðingum um veiðurættindi, er at finna øll tey viðurskipti, sum tala fyri, at vit eiga stóran part av veiðuni. Tað kann tryggja okkum betri veiðurættindi, og tað ger eingin annar fyri okkum; men tað má gerast á einum sakligum grundarlagi, og tað má kunna prógvast við kanningarúrslitum. Nak-

rar kanningar av uppsjóvarfiski verða best gjørdar við at leiga eitt fiskiskip úr flot-anum; men aðrar kanningar krevja eitt serútgjørt rannsóknarskip. Aftur her kann eitt rannsóknarskip vinna tí føroyska samfelagnum hundrættals milliónir.

Hava vit ráð til eitt nýtt rannsóknarskip?

Við nýggjari tøkni ber til at minka munandi um olju-nýtsluna. Tí verður eitt nýtt rannsóknarskip ikki mett at vera dýrari í rakstri enn Magnus hevði verið, hóast tað verður nakað størri. Tað kostar tó sjálvandi at byggja. Endaliga byggikostnaðin kenna vit ikki, fyrr enn skipið er boðið út, og tilboðini inn-afturkomin; men tað skipið, sum var liðugt projekterað í 2012, varð mett at kosta umleið 200 milliónir. Hava vit ráð til tað? Sum longu nevnt, er hetta ein iløga, sum hevði lønt seg aftur ógvuliga skjótt, um vit brúktu kanningarnar til eina skilagóða fiskivinnustýring og í millumtjóða samráðingum um fiskirættindi. Í fyrsta umfari krevur hetta tó eina iløgu, og tað merkir helst, at onkur onnur iløga má útsetast.

Ella ger tað tað? Samgongan tykist at halda øðiliga fast um at fáa hallið á figgjárlógini niður skjótast gjørligt; men samstundis hevur hon givið okkum høgt løntu ein feitan skattalætta. Sum eg havi skilt, kostar skattalættin Landskassanum millum 200 og 300 milliónir um árið. Eitt nýtt rannsóknarskip hevði so kostað 8-12 mánaðir av skattalætta. Eg veit ikki, hvussu nógvir samgongulimir upprunaliga trúu Jørgin'sa sannføring um, at ein skattalætti til tey hægstløntu av sær sjálvum fór at økja um produktivitet og økja inn-tøkurnar til Landskassan, so at hann spardist innaftur eftir stuttari tíð. Nú munnu tey flestu hava sannað, at hetta var rein ideologi, sum ikki bygd í nakran veruleika. Men avtaka vit skattalættan, so missa øll landsstýrisfólkini og helst eisini teir flestu lögtingslimirnir nógvur túsund krónur úr lummanum hvønn mánað. So tað er neyvan trúligt.

Tað nýggja rannsóknarskipið er sostatt komið í bólksaman við einari rúgvu av øðrum almennum tænastum, sum mugu sparast inn at beini, tí at vit høgt løntu ikki hava ráð at rinda meiri skatt: Skúlaverk, mentan, heilsuverk, eldraumsorgan o.s.fr. Undantøk verða sjálv-

andi gjørd viðhvørt, har hundrættals milliónir knappliga eru tøk; men eitt rannsóknarskip verður ongatið ein tunnil og er enn tá illa egnað sum ferðamannaskip.

Skal eitt nýtt rannsóknarskip figgjast alment ella privat?

Viðverandi politiska landslagi tykist lítil vón sostatt at vera fyri, at Landskassin figgjar byggingina av einum nýggjum rannsóknarskipi. Hinvegin tykjust nakrir politikarar at hava sæð, at Magnus Heinason lættliga kann fáa eitt so stórt brek, at hann má leggjast, og at tað kann vera dýrt fyri Føroyar at vera uttan rannsóknarskip. Hvi so ikki lata onkran reiðara ella onkran annan byggja skipið privat? Er tað ikki ein frálík loysn?

Tað valdast, hvat vit vilja brúka eitt nýtt rannsóknarskip til. Um høvuðsendamálið er at byggja eitt skip, sum kann leigast til útlendingar, og annars gera rannsóknir í føroyskum sjógv, tá eingin annar brúkar tað, so er at byggja tað privat. Men tað merkir samstundis, at vit ikki hava nakað veruligt føroyskt rannsóknarskip. Tey seinastu árin hava sparingar og umvælingarnar av Magnusi gjørt, at Havstovan ikki hevur havt nógv mikið av figging til at reka hann fulla tíð. Áðrenn tað lá hann einar tríggjar mánaðir um ársskiptið og einar 5 vikur aðrar tíðir á árinum. Restina av tíðini gjørdi hann rannsóknir og fiskiroyndir. Eitt skip krevur altíð regluligt viðlíkahald, og manningin má sleppa í feriu og at avspáka sum onnur fólk. Onki rannsóknarskip kann tí brúkast nógv størri part av árinum, enn Magnus hevur verið.

Skal eitt nýtt rannsóknarskip røkja tær somu uppgávurnar, sum Magnus gjørdi, so verður ikki nógv tíð til at leiga tað út. Inntøkurnar til privata eigaran mugu sostatt fyrst og fremst koma úr Landskassanum; men eingin kann vænta av einum privat-um eigara, at hann skal missa pening av at byggja landinum eitt rannsóknarskip. Landið má rinda honum fyri avdráttir og rentur til lántøku í sambandi við bygging, fyri rakstur, og sjálvandi vil hann hava ein vinning. Verður eitt nýtt rannsóknarskip bygt privat, eru bara tveir møguleikar. Annaðhvørt verður kanningarætlanin nógv skerd í mun til tað, sum Magnus plagdi at gera. Ella fer hetta at kosta Lands-

kassanum meiri, enn um skipið var bygt fyri almenna figging.

Hetta er tó kanska ikki tann størsti trupulleikin við einum privatum rannsóknarskipi, tí fiskirannsóknir eru ógvuliga tíðarbundnar. Gýtingin hjá einum fiskastovni má kannast í gýtingartíðini, og gróðurin í sjónum má kannast í gróðrartíðini. Eisini fer nógv tíð til spillis um veturin av illveðri. Kanningar í føroyskum øki mugu tí gerast, tá tíðin er til tað; men hetta er samstundis tann tíðin, tá okkara grannalond helst vilja gera kanningar. Um privati eigarin bara fær leigað skipið út, tá tørvur ikki er á tí til kanningar hjá okkum, tímir so nakar útlendingur at leiga frá honum? Og hvat nú, um Havstovan hevur tørv á at gera broytingar: Fáa nýggj tól, umvæla ella broyta okkurt spæl, ella hvat veit eg. Um tann privati eigarin ikki sær nakran vinning av hesum, hvi skal han so gera tað?

Og verður eitt nýtt rannsóknarskip bygt og rikið við figging úr Landskassanum, so kann tað framvegis leigast út, tá tað ikki skal gera kanningar í føroyskum sjógv. Magnus Heinason er fleiri ferðir leigaður út í styttri ella longri tíðarskeið. Munurin er bara, at tá órógvur tað ikki okkara egnu kanningar, og tá fara leiguinntøkurnar ikki í lumman hjá tí privata eiganum. Tá fara tær til upp-aftur fleiri kanningar heima hjá okkum.

Nógvir politikarar og onnur fólk við tykjast halda, at alt verður betri gjørt privat enn alment. Tað er sjálvandi í nógvum forum rætt. Men líka sjálvandi er tað ikki altíð rætt. Enn havi eg ikki hoyrt nakran skjóta upp at privatisera fólkskúlan, Landssjúkrahúsið, ella enn tá Smyril. At privatisera eitt nýtt føroyskt rannsóknarskip er líka ørt.

Jú, vit hava tørv á einum nýggjum rannsóknarskipi, og vit hava ikki ráð til at lata vera við at byggja tað; men verður tað gjørt privat, so er tað bara fyri at fjala yvir politiskt dugnaløysi, og tað verður ein dýr og vánalig loysn.

Fyri ikki at verða ov nógv misskiltur, skal eg kanska leggja aftrat, at eg sjálvur verði 68 um ein góðan mánað, og at eg eri vorðin so stívur og klossutur, at eg ikki hætti mær at arbeiða munandi á skipi longur. So mær persónliga fer eitt nýtt rannsóknarskip ikki at gera tilveruna lættari.